

EXAMINATION OF THE WORKS IN HİCÂZ MAKAM IN TRT TURKISH FOLK MUSIC REPERTOIRE IN THE CONTEXT OF TURKISH MUSIC VOICE TRAINING¹

Emrah UÇAR*²
Turan SAĞER**

* Doktora Öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

** Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Müzik ve Sahne Sanatları Bölümü

Abstract

Based on the argument that the human voice is also an instrument, there are more sensitive contents in the training of the vocal compared to other instruments, because there are great differences between the instruments invented by man and the human voice in terms of standardization. For example, while variables depending on the physical capacity of a piano or guitar have little effect on the sound heard, this situation differs from person to person and varies greatly in human voice. On the other hand, although certain standards have been achieved in vocal training, especially in classical western music, it is difficult to reach certain standards in music genres that contain microtonal elements such as Turkish Music. The 'meshk' system, which has been used in vocal training for Turkish music from past to present, is maintained as an effective method with the logic of deduction. However, it cannot be placed in a universal framework in the literature. In this study, TRT Turkish music repertoire, which has the most reliable and comprehensive contents in terms of Turkish music repertoire, was used in order to contribute to a universal literature on Turkish music vocal training. Due to the fact that it has its counterpart in temperament system, 524 works in Hicâz makam in the TRT Turkish Folk Music repertoire have been analyzed structurally in terms of vocal training practices, and it has been tried to focus on the subject of Turkish music vocal training through the works in Hicâz makam.

Keywords: Turkish music, vocal training, Hicâz makam, Turkish Folk Music

TRT TÜRK HALK MÜZİĞİ REPERTUARINDA YER ALAN HİCAZ MAKAMINDAKİ ESERLERİN TÜRK MÜZİĞİ SES EĞİTİMİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Özet

Müzik eğitimi içerisinde önemli bir yere sahip olan ses eğitimine yönelik uygulamalar, bütün müzik tarzlarında titizlikle yürütülmesi gereken uygulamalardır. Bu önemi barındırmasının en büyük sebebi ham maddesinin insan sesi olmasından kaynaklanmaktadır. İnsan sesinin de bir enstrüman olduğu savından hareketle sesin eğitimi konusunda diğer enstrümanlara göre daha hassas içerikler söz konusu olmaktadır. Çünkü insanın icat ettiği enstrümanlarla insan sesi arasında standardizasyon bakımından büyük farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin bir piyanonun veya gitarın fiziki kapasitesine bağlı değişkenler duyulan sese çok az etki ederken insan sesinde bu durum insandan insana farklılık göstermekte ve çok fazla çeşitlenmektedir. Öte yandan ses eğitimi konusunda özellikle klasik batı müziğinde belirli standartlar yakalanmış olsa da Türk Müziği gibi mikrotonal unsurları içerisinde barındıran müzik türlerinde belirli standartlara ulaşmak zorlaşmaktadır. Türk müziğine yönelik ses eğitimi konusunda geçmişten günümüze kadar kullanılan meşk usulü, tündengelim mantığıyla etkili bir yöntem olarak sürdürülmektedir. Fakat literatürde evrensel bir çerçeveye oturtulamamaktadır. Bu çalışmada Türk müziği ses eğitimi konusunda oluşturulabilecek evrensel bir literatüre katkı sağlamak amacıyla Türk müziği repertuarı anlamında en güvenilir ve kapsamlı içeriklere sahip olan TRT Türk müziği repertuarından faydalanılmıştır. Tampere sistemde de karşılığının bulunması sebebiyle TRT Türk halk müziği repertuarında yer alan Hicâz makamındaki 524 eser ses eğitimi pratikleri bakımından yapısal olarak analiz edilerek, Hicâz makamındaki eserler üzerinden Türk müziği ses eğitimi konusuna odaklanılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk müziği, ses eğitimi, Hicâz makamı, Türk Halk Müziği

¹ Bu makale, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat ve Tasarım Ana Sanat Dalı Müzik ve Sahne Sanatları Doktora Programında, ikinci yazarın danışmanlığında, birinci yazar tarafından yazılan "Türk Müziği Ses Eğitimine Yönelik Bir Model Önerisi" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

² Sorumlu Yazar E-mail: eu.emrahucar@gmail.com / Doi: 10.22252/ijca.1314909

1. Problem Durumu

Türk Müziği'nin eğitim aşamalarında önemli bir yer kaplayan nazariyat eğitimi, her çalgı alanında uygulanmakta ve bu eğitimin olmazsa olmazları arasında yer almaktadır. Nazariyat eğitiminin yanı sıra doğrudan hocadan öğrenciye eğitim, öğretim ve aktarım modeli olan meşk usulü de günümüzde halen sıklıkla kullanılmaktadır. Türk Müziği kapsamında gerçekleştirilen çalgı eğitimi pratiklerinde sözlü eserler, saz eserleri, makamsal etütler, makamsal çalgı egzersizlerinden faydalanılırken, ses eğitimi alanında, nefes egzersizleri, tonal ses egzersizler, sözlü eserler ve meşk usulünden faydalanılmaktadır. Türk Müziği Ses Eğitimi alanında nazariyat eğitiminin yanı sıra kullanılan eğitim yöntemleri ve bileşenlerinin çağımızın gerekleri doğrultusunda akademik bir bakış açısıyla ele alınması gerektiği düşünülmektedir. Bu bağlamda makamsal nitelikler taşıyan ses egzersizleri, ses eğitimi etütleri büyük önem arz etmektedir. Bu araştırmada hedeflenen, repertuardaki eserlerin yapısal analizleri vesilesiyle elde edilen ortalama veriler ışığında tespitlerde bulunmaktır. Bu nedenle araştırmanın problem cümlesi: "TRT Türk Halk Müziği repertuarında yer alan Hicâz makamındaki eserlerin Türk Müziği ses eğitimi bağlamındaki özellikleri nelerdir?" olarak belirlenmiştir.

2. Yöntem

Bu çalışmada; YÖK Ulusal Tez Merkezi, EBSCO, Google Scholar, JSTOR, ProQuest gibi literatürde en çok kullanılan veri tabanları, dergi, makale, tez ve kitaplardan yararlanılmıştır. Ses eğitimi üzerine yapılan çeşitli tarihsel ve güncel okumaların yanı sıra; çalışmada analizi yapılan eserler için TRT repertuarından faydalanılmıştır. Çalışmadaki eserlerin tasnifi ve içeriklerin çözümlenmesi amacıyla, araştırmacı tarafından verilerin yer aldığı bir tablo düzenlenmiştir.

Araştırma, betimsel yöntemle³ durum tespiti çalışması modelinde hazırlanmış, kuramsal çerçeve ve eser analizleri için literatür taraması yapılmıştır. Var olan tüm kaynakların taranması ile ön analiz yapılmış, ses eğitimi alanında metodolojik nitelik belirleme çalışması yapılmıştır.

Araştırmada; literatürde yer alan uygulamalardan hareketle var olan durumun tespiti yapılmış ve Türk Müziği Ses Eğitimi pratiklerinin seslendirme becerisine etki düzeyi değerlendirilerek belirlenen eserler, içerik bakımından incelenmiş ve analizleri yapılmıştır. Yapılan istatistik çalışma ile elde edilen bulgulardan yola çıkılarak konuya yönelik çeşitli yorumlar yapılmıştır. Son olarak, elde edilen analizden sonuçlar ve sonuçlara istinaden de önerilere yer verilmiştir.

3. Giriş

İnsan yaşama dair nerdeyse bütün olguları ses ile algılayıp iletişim ihtiyacını da büyük ölçüde ses ile sağlamaktadır. Ses ile olan yolculuğumuzun ana rahminde başladığını ve ilk seslendirme pratiğimizi gözlerimizi dünyaya ağlayarak açtığımız anda yaptığımızı düşünürsek, sesin hayatımızdaki yeri ve önemi yadsınamayacak kadar büyüktür.

Yurdakul sesi (1997: 109), "kasıklardan dudakların ucuna kadar olan bölgedeki hemen hemen tüm organların, sesi oluşturmak için, birbirlerini destekleyerek uyum içinde çalışmaları demektir" sözleriyle açıklamıştır.

Ses, tabiattaki esnek cisimlerin titreşiminden oluşan fiziki bir enerjidir, insanda bu enerji kompleks bir fonksiyon olan konuşma veya bazen de şarkı söyleme şeklinde ortaya çıkar. Günümüze kadar sesin tam bir tanımı yapılamamıştır. Yalnız bilinen bir gerçek şudur: insanın dünyaya gelişinde ilk oluşturduğu ürün çığlık veya ağlama şeklinde bir sestir ve normalde bir ömür boyu insani özellik olarak konuşma şeklinde devam edecektir (Gerçeker ve ark., 2000, s. 71-78).

İnsanların konuşabilmesi ve sesini, yaşamında var olan iletişim ve sanat alanlarında farklı amaçlar için kontrollü bir şekilde kullanabilmesi ise, ses üretme ve kullanma boyutunda onları diğer canlılardan ayırmaktadır (Öztürk, 2014).

3.1. Ses Eğitimi

İnsanın varoluşundan itibaren ses ile olan etkileşimi de başlamış ve eğitim süreci de bununla birlikte süre gelmiştir. Günümüzde fem-i muhsin ve meşk usulü gibi adlandırmalarla bilinen hocadan öğrenciye aktarım ile gerçekleştirilen eğitimin temeli, insanın doğada duyduğu sesleri taklit etmesi ile gerçekleşmiştir. Özcan meşk

³ Cebeci betimsel yöntemi; "olayların, nesnelerin, kurumların veya çeşitli durumların ne olduklarını ortaya çıkarma işlemleri" olarak tanımlamıştır (2002: 7).

usulünü şöyle tanımlamaktadır; “meşk, hafızaya dayanan ve bu şekilde eserlerin ustadan öğrenciye asırlar boyu aktarıldığı bir yöntemdir” (Özcan, 2010). Öncelikle insanın kendi sesini keşfedip iletişim aracı olarak kullanması ve daha sonra ise çevresindeki sesleri taklit etmek suretiyle gerçekleştirdiği bütün eylemler ses eğitimi kavramının temelini oluşturmaktadır.

Sosyal ve kültürel olarak buldukları coğrafi konum ve çevresel faktörlere göre yapısal farklılık gösteren toplumlar yeme-içme, giyinme, dil, gelenek-görenek vb. birçok konuda ayrıştığı gibi ses eğitimi konusunda da ayrılmaktadır. Çünkü seslendirmenin temel ögesi olan dil özellikleri her toplumda farklılık göstermektedir. Fakat genel-geçer anlamda solunum, fonasyon, rezonans ve artikülasyonu kapsayan bireysel ses eğitimi öğeleri her toplum için aynı özellikleri taşımaktadır.

Töreyin'e göre; ses eğitimi; bireylere konuşma ve veya şarkı söylemede seslerini doğru, etkili ve güzel kullanabilmeleri için gereken davranışların kazandırıldığı ve içinde konuşma, şarkı söyleme ve şan gibi farklı, alt ses eğitimi basamaklarını barındıran, disiplinler arası bir özel alan eğitimidir (Töreyin, 1998: 10).

Bireysel ses eğitimi; ses eğitimi verilecek olan öğrencinin sesine ait bireysel özellikleri ve sesini kullanacağı alan dikkate alınarak, kazandırılmak istenen davranışlar doğrultusunda yapılan çalışmalarını içeren bir süreçtir. Bu süreçte, soluk alma, solunumu denetleme, sesi üretme ve geliştirme, damak, dil, dişler ve dudakların etkin kullanımı sonucu açık, anlaşılır bir konuşma ve seslendirilmek istenen eserlere özgü müziksel duyarlılığı geliştirmeye yönelik davranışların kazandırılması hedeflenmektedir. Bu eğitimin amacı ise; bireyin, sesini kullanacağı alana uygun olarak, konuşma ve şarkı söylemede dinleyicilerde olumlu etkiler bırakan, beğeni toplayan, doğru, güzel ve etkili bir söyleyiş biçimi geliştirmesini sağlamaktır (Türkmen, 2007, s.1).

3.2. Türk Müziği Ses Eğitimi

Tarihsel süreç içerisinde başka kültürleri etkilemiş ve onlardan etkilenmiş olan Türk müziği, köklü bir tarihten gelen, zengin bir kültürel mirasa ve çeşitli müzik formlarına sahip olan benzersiz bir müzik geleneğidir. Bu müzik geleneğinde ses, büyük bir öneme sahiptir ve doğru bir şekilde kullanılması, Türk müziği performansının temel unsurlarından biridir. Türk müziği ses eğitimi, bu eşsiz müzik geleneğine ait teknikleri öğrenmek ve geliştirmek için önemli bir adımdır. Türk müziği temelli iyi bir ses eğitimi, vokal performansını geliştirmek, doğru nefes kontrolü sağlamak, doğru tonlama ve makam kullanımı yapmak gibi temel becerileri öğretmeyi amaç edinmelidir.

Türk Müziği'nde sözlü yapıtlar eşlikli veya eşiksiz seslendirilmektedir. Müzik yazısı olan nota icad edilip kullanılmadan önce eserin gerek bellekten çıkıp yok olmasını önlemek, gerek güzel yorumlanabilmesi amacıyla usta ya da hoca, yeni yetişecek olanlara bilgisini, üslubunu aktarırdı. "Fem-i Muhsin", güzel ve doğru söyleyen, okuyan bir ağızdan duyarak ve tekrarlayarak öğrenme yöntemi kırsal kesimde ve müzik eğitim kurumları dışındaki bazı yerlerde bugün de geçerlidir (Uras, 1998, s. 2).

Türk müziği ses eğitimi sürecinde, öncelikle doğru nefes tekniği üzerinde çalışılmalıdır. Nefes kontrolü, vokal performansının temelini oluşturur ve doğru şekilde kullanıldığında, daha güçlü ve etkileyici bir seslendirme elde edilir. Nefesin doğru kullanımı, sesin sürdürülmesi, tonlama ve arka arkaya gelen notaların akıcı bir şekilde icra edilmesi açısından büyük önem taşır.

Ses eğitimi sürecinde, Türk müziğinin özgün yapısal unsurları da öğretilmektedir. Türk müziği makamları, melodi yapısını belirleyen temel öğelerdir. Makamların doğru bir şekilde kullanılması, doğru tonlamayı ve melodi akışını sağlar. Ses eğitimi sırasında, farklı makamların özellikleri, geçişleri ve modülasyonları üzerinde uygulamalar yapılmaktadır. Ayrıca, Türk müziğindeki melizma tekniği gibi özel teknikler de ses eğitiminin bir parçasıdır.

Türk müziği ses eğitiminde doğru vokal tekniklerinin öğrenilmesi büyük önem taşımaktadır. Genel seslendirme becerileri geliştirilmeye çalışılırken, sesin doğru şekilde artiküle edilmesi, doğru ağız pozisyonunun kullanılması ve doğru vokal rezonansının elde edilmesi gibi unsurlar üzerinde çalışılır. Bu teknikler, sesin daha dolgun, net ve duygusal olarak ifade edilmesini sağlar.

Türk Müziği Ses Eğitimi sürecinde, kulak gelişimi ve doğru entonasyon becerilerinin kazanılması da önemlidir. Türk müziği, mikrotonal yapısıyla diğer müzik formlarından farklıdır ve hassas bir entonasyon gerektirir. Makamın doğru tonal yapısını kavramak ve mikrotonal geçişleri ustalıkla gerçekleştirmek için kulak eğitimi ve pratik yapma konusunda çalışılması performans becerilerini arttırmak için kaçınılmazdır. Ses eğitimi sürecinde, Türk müziğinin tınlarını, ezgilerini ve makamlarını daha iyi anlamak için repertuar çalışmaları da yapılmaktadır. Türk müziği eserlerinin çeşitliliği ve farklı dönemlere ait yapıtların incelenmesi ve bu yapıtların özelliklerinden

yola çıkılarak geliştirilen bir öğretim süreci geniş bir perspektif sunmaktadır. Bu anlamda repertuar çalışmaları, Türk müziği stili, ifade tarzını ve icra tekniklerini kavramada başat rol oynamaktadır.

3.3. Türk Müziği Ses Eğitiminde Repertuar

Türk müziği, tarihsel, kültürel ve coğrafi çeşitlilikleri yansıtan birçok farklı türü bünyesinde bulunduran, zengin ve çeşitli müzik geleneklerini içerisinde barındıran bir müzik türüdür. Günümüzde çok farklı formlara bürünmüş popüler çeşitleri olsa da geleneksel anlamda; Türk müziği ele alındığında karşımıza Türk Sanat Müziği ve Türk Halk Müziği olarak iki farklı tür çıkmaktadır.

Türk Sanat Müziği: Osmanlı İmparatorluğu döneminde gelişmiş ve günümüze kadar gelen bir müzik türüdür. Mevlevi ayinleri ve saray müziği gibi unsurlarla birlikte gelişen Türk Sanat Müziği, makamlar ve usuller üzerine kuruludur. Ney, ud, kemençe, tanbur, kanun gibi geleneksel Türk enstrümanları bu türde sıklıkla kullanılır.

Türk Halk Müziği: Halk Müziği, Türk halkının geleneksel müzikal ifadesini yansıtan bir türdür. Anadolu'nun farklı bölgelerinde ve etnik gruplarda farklı varyasyonları bulunur. Aşık edebiyatı, halk hikâyeleri ve geleneksel ritimler halk müziğinin temel öğelerindedir. Bağlama, kemençe, zurna, davul gibi enstrümanlar sıkça kullanılır.

Ülkemizde yazılı ve görsel kaynakların çokluğundan da anlaşılacağı üzere Türk sanat müziğinde nazariyat eğitimi ve meşh usulü, Türk halk müziğine nazaran daha sistemli ve daha düzenli bir biçimde ilerlemektedir. Bu sebeple çalışmada Türk halk müziği üzerine yoğunlaşmıştır. Her iki müzik tarzında da bize en büyük ve en güvenilir kaynağı TRT repertuarı sağlamaktadır. Bu nedenle repertuar çalışmaları, TRT Türk halk müziği repertuarı arşivinden faydalanılarak yürütülmüştür. Öte yandan Türk halk müziği dağarcığını TRT repertuarı ile sınırlandırmak imkânsızdır. Çünkü henüz TRT repertuarına alınmamış sayısız Türk Halk Müziği eseri bulunmaktadır.

4. Bulgular ve Yorum

4.1. TRT Türk Halk Müziği Repertuarındaki Hicâz Makamı Eserlerin Yapısal Analizi

Türk müziği ses eğitimine yönelik yeni bir bakış açısı geliştirmek maksadıyla repertuardan yola çıkılarak yapılan araştırmada, TRT Türk halk müziği repertuarından faydalanılmıştır. TRT Türk halk müziği repertuarındaki eserler kırık havalar, oyun havaları ve uzun havalar olarak 3 farklı biçimde sınıflandırılmaktadır. TRT Türk halk müziği repertuarındaki kırık havalar kategorisinde 5384 eser, oyun havaları kategorisinde 709 eser, uzun havalar kategorisinde ise 1073 eser bulunmaktadır. Bu çalışmada ses eğitimi pratiklerine kaynak oluşturabilmek için eserlerin çokluğu ve belirli bir ölçü yapısına sahip olması sebebiyle kırık havalar kategorisindeki eserler tercih edilmiştir.

Kırık havalar kategorisindeki eserler makamsal olarak analiz edildiğinde en çok karşılaşılan ilk 3 makam uşak makamı, hüseyni makamı ve Hicâz makamı olmuştur. Makamsal diziler göz önünde bulundurulduğunda uşak ve Hüseyni makamları birbirleriyle büyük benzerlikler göstermekte, seyir özellikleri açısından birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Ayrıca bu makamlar bünyelerinde mikrotonal sesleri daha fazla barındırmaları münasebetiyle tonal müzikten keskin bir biçimde ayrılmaktadır. Evrensel normlara daha yakın bir söylem geliştirebilmek maksadıyla dizisinde yer alan seslerin tampere sistemde de büyük ölçüde karşılık bulması sebebiyle TRT Türk halk müziği repertuarında yer alan 524 Hicâz makamındaki eser örneklem olarak alınmıştır.

Türk müziğinde makamlar Basit, Şedd (Göçürülmüş) ve Mürekkeb (Bileşik) makamlar olarak üçe ayrılmaktadır. Geleneksel Türk müziğinde Hicâz makamı basit makamlar sınıfına girmektedir. "Basit makamlar, bir 4'lü ve bir 5'liden meydana gelen, güçlü perdeleri bu 4'lü ile 5'lilerin ek yerinde bulunan ve makamın bütün özelliklerini taşıyan sekiz sesli dizilerdir" (Özkan, 1998, s. 94).

Geleneksel Türk Müziğinde kullanılan Hicâz dizisi ile Türk halk müziğinde kullanılan Hicâz makamı dizisinde farklılıklar bulunmaktadır. Geleneksel Türk Müziğinde kullanılan Hicâz dörtlüsü ve Rast beşlisinin bir araya gelmesi sonucu oluşan çıkıcı ve inici Hicâz dizisi aşağıda verilmiştir.

Şekil-1 Çıkıcı ve İnci Hicâz Dizisi

Türk halk müziğinde Hicâz makamındaki halk ezgileri “genellikle La kararlı olup, 4 koma değerindeki Si bemol, Do diyez ve Fa diyez değiştirgeçlerini almaktadır (Hoşsu, 1997, s. 33). İnci ve çıkıcı dizilerde farklılık gösteren Hicâz makamına ait dizilerin sesleri ve değişen sesler aşağıdaki şekilde vurgulandığı gibidir.

Şekil-2 Çıkıcı ve İnci Hicâz Makamı Dizisi

Çalışmada makam ve ayak tartışmalarından bağımsız olarak daha genel bir kullanım olması münasebetiyle makam adlandırması kullanılmıştır. Türk Halk Müziğinde “Garip Ayağı” olarak da bilinen Hicâz makamındaki eserlerin, Türk müziği ses eğitimi bağlamında yapısal olarak incelenmesinde; eserin usulü, en pes sesi, en tiz sesi, ses sahası genişliği, sözlü bölme birim vuruş sayısı, en kısa ses, en uzun ses, eserdeki kıta sayısı, karar sesi ve bitiş sesi gibi kategoriler oluşturulmuştur.

Tablo 1’de de belirtilen TRT Türk Halk Müziği repertuarında yer alan Hicâz makamındaki eserler usul bakımından incelendiğinde; 524 eserden 45 tanesinde iki veya daha fazla ölçü birimi kullanıldığı görülmüştür. Birden fazla usulle yazılan 45 eserden 37 tanesi 2 farklı ölçü birimi ile 8 tanesi ise 3 farklı ölçü birimi ile yazılmıştır. Kullanım sıklığı baz alınarak bir söylem geliştirmek amacıyla içerisinde birden fazla usul barındıran 45 eser bu kategoride değerlendirmeye alınmamıştır. Tek ölçü birimini bünyesinde barındıran 479 eserin ritmik yapıları incelendiğinde 21 farklı usul karşımıza çıkmaktadır. Karşılaşılma sıklığına göre bir dizilim yapıldığında 4/4’lük ölçü birimine göre 180 eser, 9/8’lik ölçü birimine göre 131 eser, 2/4’lük ölçü birimine göre 43 eser, 10/8 ölçü birimine göre 37 eser, 7/8’lik ölçü birimine göre 17 eser, 5/8’lik ölçü birimine göre 15 eser, 12/8’lik ölçü birimine göre 9 eser, 9/4’lük ölçü birimine göre 8 eser, 6/8 ölçü birimine göre 7 eser, 6/4, 7/4 ve 9/16’lık ölçü birimine göre 6’şar eser, 3/4’lük ve 7/16’lık ölçü birimine göre 3’er eser, 2/2’lik ölçü birimine göre 2 eser, 3/8’lik, 5/4’lük, 15/4’ lük, 17/4’lük, 18/8’lik ve 18/16’lık ölçü birimine göre 1’er eser karşımıza çıkmaktadır. Buradan hareketle en çok karşılaşılan ilk üç sıradaki eserler, TRT Türk Halk Müziği repertuarında yer alan toplamdaki 524 eserin %67,7’sini kapsamaktadır.

Tablo 1. Usullere göre eser dağılımı

Usul	Eser Sayısı
4/4	180
9/8	131
2/4	43
10/8	37
7/8	17
5/8	15
12/8	9
9/4	8
6/8	7
6/4	6
7/4	6
9/16	6
3/4	3
7/16	3
2/2	2
17/4	1
3/8	1

5/4	1
15/4	1
18/8	1
18/16	1
2 veya daha fazla usul	45
Toplam	524

Repertuarda yer alan eserler notasyon üzerinden hareketle, karşılaşılan en pes sese göre sınıflandırıldığında; karşılaşılan en pes sadece 4 eserde geçen Re_4 sesi olmuştur. Karşılaşılan ikinci en pes ses ise 1 eserde geçen Mi_4 sesi olmuştur. Daha sonra sırasıyla; 67 eserde geçen Fa_{Diyez_4} , 151 eserde geçen Sol_4 , 298 eserde geçen La_4 , 1 eserde geçen Si_{Bemol_4} ve 2 eserde geçen Do_{Diyez_5} sesleri en pes sestem en tiz sese doğru sıralanmıştır. Kullanım sıklığı açısından La_4 sesi öne çıkmış olsa da bu kategoriyi "register" kavramı ve ses genişliği pratikleri içerisinde değerlendirildiğinde belirleyici unsur, kullanılan en pes ses olmuştur. Bu bilgiler ışığında sırasıyla Re_4 , Mi_4 ve Fa_{Diyez_4} sesleri önem arz etmektedir. En pes seslere göre eserlerin dağılımı Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. En pes ve en tiz seslere göre eser dağılımı

En Tiz Ses	Eser Sayısı	En Pes Ses	Eser Sayısı
Re_6	1	Re_4	4
Do_{Diyez_6}	1	Mi_4	1
Do_6	8	Fa_{Diyez_4}	67
Si_5	15	Sol_4	151
Si_{Bemol_5}	15	La_4	298
Si_{Bemol_5} (2 Koma)	2	Si_{Bemol_4}	1
La_5	102	Do_{Diyez_5}	2
Sol_5	125		
Fa_5	101		
Mi_5	135		
Re_5	18		
Do_{Diyez_5}	1		

Bir başka kategoride ele alınan, notasyonda yer alan en tiz sese ait Tablo 2'deki veriler değerlendirildiğinde ise karşılaşılan en tiz ses 1 eserde yer alan Re_6 sesi olmuştur. Bu sesi sırasıyla 1 eserde geçen Do_{Diyez_6} sesi, 8 eserde geçen Do_6 sesi, 15 eserde geçen Si_5 sesi, 15 eserde geçen Si_{Bemol_5} sesi, 2 eserde geçen 2 komalık Si_{Bemol_5} sesi, 102 eserde geçen La_5 sesi, 125 eserde geçen Sol_5 sesi, 101 eserde geçen Fa_5 sesi, 135 eserde geçen Mi_5 sesi, 18 eserde geçen Re_5 sesi ve 1 eserde geçen Do_{diyez_5} sesi takip etmiştir. Kullanım sıklığı açısından 135 eserde en tiz ses olarak kullanılan Mi_5 sesi öne çıkmış olsa da bu kategoriyi de register kavramı ve ses genişliği pratikleri içerisinde değerlendirildiğinde belirleyici unsur, kullanılan en tiz ses olmuştur. Bu bilgiler ışığında sırasıyla Re_6 , Do_{diyez_6} ve Do_6 sesleri önem arz etmektedir.

Tablo 3. Ses genişliğine göre eser dağılımı

Ses Genişliği	Eser Sayısı
13	2
11	9
10	28
9	56
8	112
7	141
6	92
5	75
4	8

Seslendirme becerisindeki yeterlilik düzeyini büyük ölçüde etkileyen, şarkı söyleyen kişinin notasyon üzerindeki hareket kabiliyeti olarak da adlandırabileceğimiz ses genişliği kavramı performans sırasında büyük

önem taşımaktadır. Eserlerin ses genişliği incelediğimiz, ses sahası genişliği kategorisinde en olumlayıcı yaklaşımı kuşkusuz ki ses sahası genişliği en çok olan eserler olacaktır. Bu bağlamda eserler ses sahası genişliğine göre en genişten başlayarak sıralandığında; 13 ses genişliğine sahip 2 eser, 11 ses genişliğine sahip 9 eser, 10 ses genişliğine sahip 28 eser, 9 ses genişliğine sahip 56 eser, 8 ses genişliğine sahip 112 eser, 7 ses genişliğine sahip 141 eser, 6 ses genişliğine sahip 92 eser, 5 ses genişliğine sahip 75 eser, 4 ses genişliğine sahip 8 eser karşımıza çıkmaktadır.

Eserlerin bir kıtası üzerinden değerlendirmeler yaptığımız sesli bölme birim vuruş sayısı isimli kategoride sözsüz bölmelerin bir ölçüden çok olmamak kaydıyla solo performans dâhil oldukları kısımlar hesaplamaya katılarak ilenlenmiştir. Bu kategoride eserlerdeki aranağme kısmı haricinde kesintisiz vokal performans yoğunluğu hesaplanmaya çalışılmıştır. Eserler farklı ölçü birimlerinde oldukları için sınıflandırma kısmında ölçü birimi de belirleyici rol oynamıştır. Bu kategori birim vuruşlara göre kendi içinde 4'lük, 8'lik ve 16'lık olmak üzere üçe ayrılmıştır. Eserler birim vuruş sayısının uzunluğu bakımından çok farklı sayısal değerlere sahip oldukları için sadece alt kategorilerdeki en yüksek olan ilk üç sıraya yer verilmiştir. 4'lük ölçü birimine sahip eserlerden en uzun olanı 296/4'lük, ikinci sıradaki eser 224/4'lük, üçüncü sıradaki eser ise 170/4'lük boyunca vokal performansı gerektirmektedir. 8'lik ölçü birimine sahip eserlerden en uzun olanı 553/8'lik, ikinci sıradaki eser 486/8'lik, üçüncü sıradaki eser ise 400/8'lik boyunca vokal performansı gerektirmektedir. 16'lık ölçü birimine sahip eserlerden en uzun olanı 224/16'lık, ikinci sıradaki eser 216/16'lık, üçüncü sıradaki eser ise 198/16'lık boyunca vokal performansı gerektirmektedir.

Eserlerde kullanılan seslerin uzunluğu veya kısalığı o eserdeki motif yapısı hakkında ipuçları verebileceğinden hareketle kategorize etmeye çalıştığımız kısım en uzun ses ve en kısa ses olarak oluşturulmuştur. 524 Hicâz eserin 2 tanesinde 64'lük nota, 249 tanesinde 32'lik nota, 251 tanesinde 16'lık nota, 18 tanesi 8'lik nota, 1 tanesi 4'lük nota, 1 tanesi 8'lik üçleme en kısa ses şeklinde kullanılmıştır. Sözlü bölmelerdeki tek hece üzerinde en uzun süre kalışı simgeleyen en uzun ses kategorisinde tek hecede farklı uzunlukta ve seslerde karşımıza çıkan motiflerde geçen en kısa ses 32'lik değer sahip olduğu için motifler çözümlenerek 32'lik notaya dönüşümleri yapılmış ve en uzun ses belirlenmiştir. Buna göre tek hecede en uzun süre kalış 80 adet 32'lik nota uzunluğunda sadece 1 eserde olmuştur. Daha sonra sırasıyla 1 eser de 76 adet 32'lik uzunluğunda, 3 eserde ise 72 tane 32'lik uzunluğunda kalış gerçekleşmiştir. En çok karşılaşılan tek hecede kalış süresi olan 16 adet 32'lik kalış 126 eserde, 8 adet 32'lik kalış ise 102 eserde karşımıza çıkmaktadır.

Süregelen performansa etkinin, o performansın aralıksız devam etmesi ile ölçülebilmesinin yanı sıra belirli bir düzen içerisinde gelen bölmelerin niceliği ile de ölçümlenebilir olması gerekmektedir. Buradan hareketle eserlerdeki kıta sayısı önem arz etmektedir. İncelediğimiz 524 eserden 1 eser 8 kıtadan, 3 eser 7 kıtadan, 2 eser 6 kıtadan, 18 eser 5 kıtadan, 43 eser 4 kıtadan, 215 eser 3 kıtadan, 240 eser 2 kıtadan, 1 eser ise 1 kıtadan oluşmaktadır. Repertuarın genel ortalamasına göre 2 kıtadan oluşan eserler ve 3 kıtadan oluşan eserler toplam repertuarın %86'sına denk gelmektedir.

TRT Türk Halk Müziği repertuarında yer alan Hicâz makamındaki eserlerin yapısal analizinde değerlendirmeye aldığımız bir diğer kategori ise, eserlerin karar sesi ve bitiş sesi olmuştur. Buna göre notasyonda tutarlılık sağlanması ve makamsal özelliklerin göz önünde bulundurulması sonucunda 524 eserin karar seslerinin La₄ sesi olduğu, buna karşın 510 tanesi La₄, 10 tanesi Re₅, 2 tanesi Mi₅, 1 tanesi Sol₅, 1 tanesi Do₅ sesleri ile bittiği sonucuna ulaşılmıştır.

5. Sonuçlar ve Öneriler

Çalışmada, TRT Türk Halk Müziği repertuarındaki kırık havalar kategorisinde yer alan 5.384 eserin makamsal analizi yapıldıktan sonra karşımıza çıkan 524 Hicâz makamındaki eser üzerinden Türk müziği ses eğitimine yönelik bir söylem geliştirilmeye çalışılmıştır. Repertuarda yer alan Hicâz makamındaki 524 eser toplam repertuarın neredeyse yüzde onunu karşılamaktadır. Elde ettiğimiz %10'luk veriler toplam sayı göz önünde bulundurulduğunda büyük önem taşımaktadır.

Repertuarda yer alan eserler usul bakımından incelendiğinde karşımıza en çok 4/4'lük ve 9/8'lik eserler çıkmıştır. 524 eserden toplam 311 tanesi 4/4'lük veya 9/8'lik ölçü birimine göre yazılmıştır. Bir başka deyişle toplam eserlerin %59,3'ü 4/4'lük veya 9/8'lik olarak karşımıza çıkmıştır. Bu bakımdan ses eğitimine yönelik yapılan nefes ve ses egzersizlerinde bahsi geçen ölçü birimlerinde yazılmış kaynakların kullanılmasının repertuar üzerindeki hâkimiyeti arttıracığı düşünülmektedir.

Eserlerin notasyonu üzerinden ele alınarak vardığımız bir diğer sonuçta kullanılan en pes seslerin Re₄, Mi₄ ve Fa Diyez₄ olduğudur. Eserlerde genelde en pes olarak La₄ sesi geçmiş olsa da vokal performansında

register'in geliştirilmesine yönelik yapılacak olan çalışmalarda, Hicâz makamının dizisinin başlangıcı olan La sesinin 4 veya 5 ses altına kadar inebilen ezgisel hareketleri de kapsamı gerektiği düşünülmektedir. Buna benzer bir başka kategoride ele alınan en tiz ses kısmında ise Re₆, Do Diyez₆ ve Do₆ sesleri öne çıkmıştır. Bu kategorideki en sık kullanım 148 kere geçmesi bakımından Mi₅ sesi olmuştur. Bu bağlamda register ile alakalı eserlerde geçen en pes ses ve en tiz ses üzerinden bir söylem geliştirmeye çalışacak olursak transpoze faktörünü de performans pratiklerinin içerisine dâhil ettiğimizde tek karar sesine bağlı kalarak 2 oktavlık seslendirme becerisine sahip bir kişi TRT Türk Halk Müziği repertuarında yer alan Hicâz makamındaki eserleri seslendirebilir sonucuna ulaşılmıştır. Transpoze faktörü de düşündüğünde ses egzersizlerinde 2 oktavlık alandaki seslendirme becerisini geliştirmeye yönelik çalışmaların daha etkili olacağı açıktır. Bir başka kategoride incelediğimiz eserlerin ses sahasına yönelik analizde en geniş aralığa sahip eser 13 sestten oluşmaktadır. Bahsi geçen eser neredeyse bir buçuk oktavlık ses sahasına sahiptir. Bu kategoriden elde edilen veriler en tiz ses ve en pes sesi değerlendirildiğinde kategorilerden elde ettiğimiz 2 oktavlık ses genişliği sonucunu destekler niteliktedir.

Başlanılan performansın birim vuruşta bir ölçüden fazla olmamak koşuluyla kesintisiz devam etmesi kriterini göz önünde bulundurarak yaptığımız analiz sonucuna göre 4'lük ölçü biriminde yazılmış bir kaynakta kesintisiz olarak en az 296/4'lük, 8'lik ölçü biriminde yazılmış bir kaynakta kesintisiz olarak en az 553/8'lik ve 16'luk ölçü biriminde yazılmış bir kaynakta kesintisiz olarak en az 224/16'lık süresince devam etmesi gerektiği görülmüştür.

Tek hece üzerinde yer alan en kısa ses ve en uzun ses kategorisinde 2 eserde 64'lük nota kullanılmasına rağmen eserlerin neredeyse yarısında 32'lik nota diğer yarısında ise 16'luk nota en kısa ses olarak kullanılmıştır. En uzun ses hesaplamasında uygulamada birliği sağlamak amacıyla bütün veriler sekizlik nota ya dönüştürülerek hesaplama yapılmış tek hece üzerinde en uzun kalışın 80 adet 32'lik değerinde olduğu buna karşın en çok karşılaşılan tek hecede kalışın ise 16 adet 32'lik veya 8 adet 32'lik nota uzunluğunda olduğu görülmüştür. Bu bilgiler ışığında tek hecedeki en kısa sesin 32'lik veya 16'luk, en uzun sesin ise 16 tane 32'lik veya 8 tane 32'lik nota uzunluğunda olduğu bir ses egzersizi kaynağı Hicâz makamındaki eserlerin büyük çoğunluğuna hitap edecektir.

Eserlerde sözlü ve sözsüz bölmelerin ayrı ayrı kategorizasyonu yapılmamıştır fakat kıta sayısını analiz ettiğimiz kategoride genel bir ortalamaya ulaşılmıştır. İncelediğimiz 524 Hicâz makamındaki eserde 8 kıtalara varan eserler olmasına karşın, eserlerin %86 gibi büyük bir çoğunluğu 2 veya 3 kıtadan oluşmaktadır. Öte yandan eserlerin karar seslerini ve bitiş seslerini ölçümlediğimiz kategorilerde anlamlı bir değişiklik gözlenmemiştir. Eserlerin neredeyse tamamının karar sesi ve bitiş sesi La₄ sesi olarak karşımıza çıkmıştır.

Sonuç olarak TRT Türk Halk Müziği repertuarında yer alan Hicâz makamındaki eserlerden elde edilen verileri ses eğitimi bağlamında incelediğimizde; repertuarı seslendirmedeki beceriyi artırmak için 4/4'lük veya 9/8'lik ölçü birimine göre yazılmış, en çok 2 oktavlık ses genişliğine sahip, kesintisiz sözlü bölmelerindeki birim vuruş sayısı en fazla 296/4'lük, 553/8'lik veya 224/16'lık olan, tek hecedeki kalışın en az 32'lik veya 16'luk nota, en uzun kalışın ise 4 tane 8'lik veya 2 tane 8'lik değerinde olduğu, 2 veya 3 kıtadan(bölmeden) oluşan kaynaklardan faydalanmak gerektiği düşünülmektedir.

6. Kaynakça

- Cebeci, S. (2002). "Bilimsel Araştırma ve Yazma Teknikleri", 2. bs. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.
- Gerçeker, M., Yorulmaz, İ., Ural, A. (200). "Ses ve Konuşma", K.B.B. ve Baş Boyun Cerrahisi Dergisi, 8(1), 71-78.
- Hoşsu, M. (1997). Geleneksel Türk Halk Müziği Nazariyatı. İzmir: Peker Ambalaj.
- Özcan, A. Özge. (2010), "Geleneksel Türk Sanat Müziğinde Uygulanan Ses Eğitimi Yöntemlerinin İncelenmesi". Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özkan, İ. H. (1998). "Türk musikisi nazariyatı ve usulleri kudüm ve velveleleri". İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Öztürk, S. (2014), "Ses Eğitiminde Türkü Söylemeye Yönelik Öğretim Modeli ve Değerlendirmesi: Elazığ Yöresi Örneği". Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Töreyin, A. M. (1998). "Türkiye Türkçesi Dil Bilgisi Yapısının Şan Eğitimi Amaç, İlke ve Teknikleri Açısından İncelenmesi", Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Türkmen, E. F. (2007). "Ulusaldan Evrensele Ses Eğitiminde Kütahya Türküleri", Kütahya: Ekspres Matbaası.

Uras, Erol. (1998), "Türk Halk Müziği İcra Özelliklerinin Ses Eğitimi (Şan Tekniği) Açısından Değerlendirilmesi", Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2.

Yurdakul, M. (1997). "Ses Eğitimi ve Müzik", Araştırma ve Yorum Dergisi, 2, 109–121.